

ROZVOJ DIGITÁLNÍ GRAMOTNOSTI ŽÁKŮ A MOŽNÁ RIZIKA DIGITÁLNÍ DEMENCE

CHRÁSKA Miroslav, CZ

Resumé

Příspěvek popisuje současné pojetí digitální gramotnosti žáků a zabývá se možnými riziky tzv. digitální demence. Dále je toto riziko dáváno do souvislosti s výsledky výzkumu, který zkoumal, jakým způsobem a k čemu používají žáci na základních školách Facebook.

Klíčová slova: digitální gramotnost, žák, digitální demence, Facebook.

DEVELOPMENT OF DIGITAL LITERACY AMONG STUDENTS AND POTENTIAL RISKS OF DIGITAL DEMENTIA

Abstract

The paper describes the current concept of digital literacy among students and addresses the possible risks of so-called digital dementia.

Key words: digital literacy, pupil, digital dementia, Facebook.

Úvod

V současné době se začíná stále více užívat pojem digitální gramotnost, který postupně nahrazuje dříve používané pojmy počítačová a informační gramotnost.

1 Digitální gramotnost

Pojem digitální gramotnost poprvé představil Paul Gilster (1997) ve své knize Digital Literacy, kdy ji označil jako soubor postojů, porozumění a dovedností efektivně zpracovávat a sdělovat informace a znalosti v různých médiích a formátech.

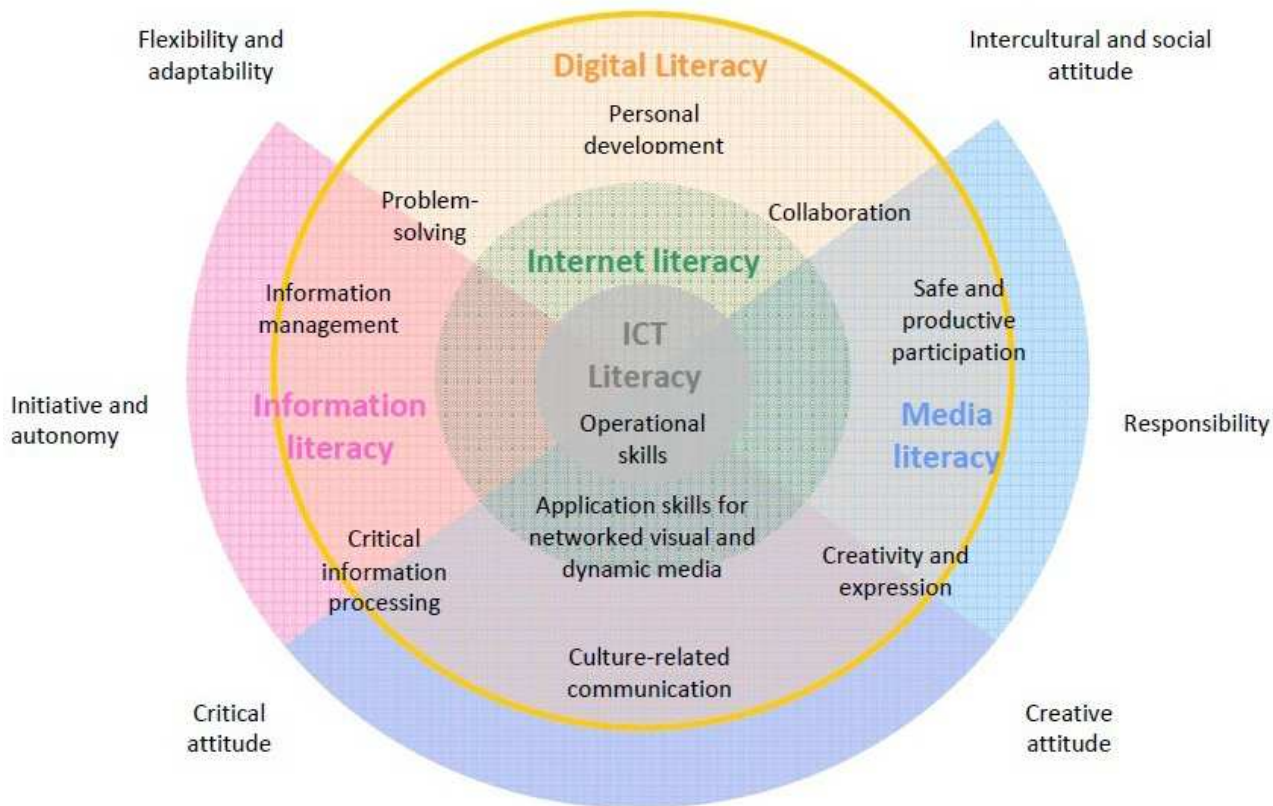
Zcela jistě však nebyl první, kdo tento termín použil, řada autorů jej používala v 90. letech 20. století, když popisovala potřebu určité nové gramotnosti – schopnosti číst a psát v nových podmínkách, kdy informace jsou dostupné v různých podobách a různými prostředky. Gilsterův koncept je ale daleko širší než jen schopnost ovládat technologie, podle něj je digitální gramotnost spíše o ovládání myšlenek, než klávesnice.

Jak uvádí Altmanová (2011): „*Přes přetrvávající nesrovnalosti v použití tohoto termínu vidíme, že autoři následující Paula Gilstera používají ‘digitální gramotnost’ k označení širokého konceptu, který spojuje další gramotnosti založené na počítačových/ICT znalostech a dovednostech, ale zaměřuje se na ‘měkkí’ dovednosti – hodnocení informací, shromažďování znalostí spolu se souborem porozumění a postojů (Bawden, 2001) ... Bude nutné aktualizovat porozumění a kompetence tak, jak se budou měnit jednotlivé okolnosti a jak budou tyto změny v prostředí digitálních informací přinášet potřebu nového porozumění a nových kompetencí; jak uvádí Martin, digitální gramotnost je „stav, ne práh.“*

Takto pojatou gramotnost můžeme považovat za základní podmínku života v digitálním věku.

Digitální gramotnost jsou tedy dovednosti potřebné k dosažení digitální způsobilosti (kompetence), jisté a kritické používání ICT pro práci, volný čas, učení a komunikaci (Altmanová, 2011). Digitální kompetence byla také zahrnuta jako jedna z osmi základních dovedností do Doporučení o klíčových schopnostech pro celoživotní učení (European Commission, 2008).

Souvislost vlastního pojetí digitální gramotnosti s dříve preferovanými gramotnostmi uvádí názorně obr. 1., z kterého jsou patrné přesahy jednotlivých pojetí gramotností.

Obr. 1 – Digitální gramotnost a její pojetí (Zdroj: *Mapping Digital Competence: Towards a Conceptual Understanding*, Kirsti Ala-Mutka, 2011)

2 Digitální demence

V roce 2014 vyšla v českém překladu kniha německého profesora psychiatrie Manfreda Spitzera *Digitální demence* (Spitzer, 2014). Autor v ní prostřednictvím řady průzkumů dokládá, že digitální technologie učení nejenže nepomáhají, ale jsou dokonce škodlivé. Na s. 14 uvádí, že: „Používání počítače v raném dětství může vést k poruchám pozornosti a v předškolním věku pak k poruchám čtení. Ve školním věku se navíc v rostoucí míře objevuje sociální izolace, jak prokazují americké a dnes už i německé studie. Proti tomu se už několik let objevují námitky, že tento trend mezitím zvrátila sociální média dostupná prostřednictvím počítačů, mobilů či tabletů, mladí lidé se prý dnes pohybují na síti převážně v sociální oblasti. K tomu je však třeba podotknout, že právě digitální sociální sítě rozhodně nevedou k četnějším a lepším kontaktům, nýbrž k sociální izolaci a ke kontaktům povrchním ...“.

Základní autorovu tezi (Komárek, 2014) lze tedy vyjádřit následujícím způsobem: „... tím, že nám počítače, Internet, nebo třeba GPS navigace ulehčují duševní činnost, odvádějí nás od „tréninku mozku“. Když máme jistotu, že je informace někde uložena a kdykoli ji můžeme vyhledat, nic nás nenutí si ji zapamatovat. Když nám navigace v automobilu říká, kudy máme jet, nemusíme se soustředit na prostor, ve kterém se pohybujeme, sami - bez navigace - ztrácíme postupně schopnost prostorové orientace. A konečně, když si zvykáme na možnost vyhledávat informace a zároveň sledovat emaily, chat, poslouchat hudbu ..., ztrácíme schopnost soustředění, schopnost intenzivní práce ...“.

Po vyjití knihy se strhla velká polemika o oprávněnosti těchto názorů a byly předkládány „důkazy“ odmítající nebo naopak podporující tyto názory. Jako určitý syntetizující pohled na tuto problematiku můžeme uvést názor B. Brdičky (Komárek, 2014): *„Technologie samotné nikdy nemohou nahradit intuici, dobrý úsudek, schopnost řešit problémy či morální směřování. V nepředstavitelně komplexní budoucnosti však nebude mít sebeinteligentnější jedinec bez přístupu k nástrojům digitálního světa šanci vyrovnat se třeba i méně schopným účastníkům sítě ... došlo ke změně kompetencí potřebných pro život. Z toho vyplývá nutnost modifikace výukových cílů, o niž jsme se v rámci reformy (RVP) pokusili a neuspěli ... Nejde o to, zda je třeba technologie z našeho života odstranit, ale o to, jak vychovávat lidi schopné je využívat ke svému prospěchu a ne naopak. Mám dojem, že k tomu by měli být učitelé vedeni. Ale nejsou ...“.*

3 Žáci na ZŠ a Facebook

Dále uvedeme některé výsledky výzkumu, který zkoumal, jakým způsobem a k čemu používají žáci na druhém stupni ZŠ Facebook (Mikešová, 2015). Profil na sociální síti je dnes takřka nutnou součástí života téměř každého člověka v dnešní společnosti. Většina mladých lidí si nedokáže bez Facebooku život vůbec představit - chtějí být neustále v kontaktu s jejich vrstevníky. Ve výzkumu, který byl realizován na vzorku 324 žáků základních škol, bylo zjištěno, že Facebook má založených 87 % dotazovaných žáků, avšak pouze 8 % z nich si sociální síť Facebook založilo ve věku, kdy právně mohlo, tedy od 13 let. Přitom 64 % žáků je na Facebooku pravidelně více než jednu hodinu denně. Bohužel jen 30 % rodičů se zajímá, co jejich děti dělají na Facebooku.

Facebook je pro žáky vhodný prostředek pro komunikaci se spolužáky a přáteli, poznávání nových lidí, zjišťování domácích úkolů nebo zjišťování toho, co se dělo ve škole. Facebook také žáci používají k zábavě, mezi kterou patří hraní her, čtení a sledování vtipů, přidávání, sdílení a prohlížení fotografií, sledování novinek, kontakt s lidmi, se kterými nemohou být v osobním kontaktu, k domlouvání si schůzek nebo chatu s rodinou, která nebydlí blízko.

Negativa sociální sítě Facebook jako jsou možná kyberšikana, závislost, ztráta času, falešné profily, pomlavy, neupřímné komentáře, e-maily v podobě spamu, ztráta soukromí nebo krádeže účtu si žáci částečně uvědomují. Díky Facebooku však často ztrácí osobní kontakt s přáteli, napíše si zprávu a již nechodí ven. Je tedy otázkou, zda se u nich nevyvine postupem času určitá míra závislosti a patologického chování, jak o tom mluvil prof. Spitzer.

Závěr

Příspěvek se zamýšlí nad vedlejšími aspekty života žáků v informační společnosti, kteří mají v určitých oblastech často poměrně vysokou úroveň digitální gramotnosti, avšak ne vždy si uvědomují její širší souvislosti a hlavně rizika nových technologií. Při zvýšené četnosti využívání digitálních technologií tak žákům může hrozit riziko sociálního vyloučení a v pozdější době i případná „digitální demence“. Mělo by však být snahou zvláště učitelů, aby na tato rizika upozorňovali a minimalizovali jejich dopad.

Článek vznikl v rámci řešení projektu IGA_PdF_2015_033.

Literatura

1. ALA-MUTKA, K. 2011. Mapping Digital Competence: Towards a Conceptual Understanding, Luxembourg: Publications Office of the European Union, bez ISBN
2. ALTMANOVÁ, J. a kol. 2010. *Gramotnosti ve vzdělávání: příručka pro učitele*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. ISBN 978-80-87000-41-0.

3. BAWDEN, D. 2008. Origins and concepts of digital literacy. In *Digital Literacies: Concepts, Policies & Practices* (2008), ed. Lankshear & Knobel, s. 17–32, dostupné z: <http://www.citeulike.org/user/rweschudde/article/8240768>
4. BRDIČKA, B. 2013. Digitální gramotnost podle Wheelera. Metodický portál: Články [online]. 18. 03. 2013, [cit. 2014-02-15]. Dostupný z: WWW: <<http://spomocnik.rvp.cz/clanek/17295/DIGITALNI-GRAMOTNOST-PODLE-WHEELERA.html>>. ISSN 1802-4785.
5. DOMBROVSKÁ, M. – LANDOVÁ, H. – TICHÁ, L. 2004. Informační gramotnost – teorie a praxe v ČR. In Národní knihovna. 2004. č. 1. s. 7 – 18. ISSN 1214-0678.
6. *European Commission Working Paper and Recommendations from Digital Literacy High-Level Expert Group*. 2008. Dostupné z: http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/digital_literacy/digital_literacy_review.pdf
7. GILSTER, P. 1997. Digital literacy. New York: John Wiley & Sons.
8. *ICILS 2013 – Mezinárodní výzkum počítačové a informační gramotnosti*. 2013 [online] [cit. 2014-02-10]. Dostupné z: www.icils.cz
9. *ICT gramotnost v RVP ZV*. 2011. Metodický portál: Články [online]. 15. 09. 2011, [cit. 2014-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/13397/ICT-GRAMOTNOST-V-RVP-ZV.html>>. ISSN 1802-4785.
10. *Information Literacy Competency : Standards for Higher Education*. 2000. Chicago: American Library Association. [cit. 2013-12-08]. Dostupné z: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/standards.pdf>.
11. *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* [online]. 1996 – 2014. [cit. 2013-11-10]. Dostupné z: <http://www.ala.org/acrl/standards/informationliteracycompetency#ildef>
12. JONÁK, Z. 1999. Informační gramotnost, schopnost orientovat se ve světě informací - JAK a KDE ji získat? *Daidalos* [online] [cit. 2014-1-20] Dostupné z: <http://daidalos.ff.cuni.cz/prilohy/skolnik/ssic09.php>
13. KOMÁREK, M. 2014. *Hrozí našim dětem digitální demence? Třetí díl diskuse: věčný boj*. [online]. 25.4.2014 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.literarky.cz/reporta/17348-xxx>.
14. MIKEŠOVÁ, J. 2015. *Facebook a jeho dopad na žáky 2. stupně ZŠ. Bakalářská práce*. Olomouc: PdF UP. 64 s. Vedoucí práce doc. PhDr. Miroslav Chráska, Ph.D.
15. PETERKA, J. 2011. Jak se měří informační gramotnost? - eArchiv.cz. [Online] 2011 [cit. 2014-01-20]. Dostupné u: <http://www.earchiv.cz/b05/b0412001.php3>. b0412001.
16. RŮŽIČKOVÁ, D. 2010. ICT gramotnost. Metodický portál: Články [online]. 20. 09. 2010, [cit. 2014-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/9629/ICT-GRAMOTNOST.html>>. ISSN 1802-4785.
17. SPITZER, M. 2014. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. 341 s. ISBN 978-80-7294-872-7.

Kontaktní adresa:

Miroslav Chráska, doc. PhDr. Ph.D.,
 Katedra technické a informační výchovy, Pedagogická fakulta UP, Žižkovo nám. 5, 771 40
 Olomouc, ČR, tel.: +420 585 635 803, e-mail: miroslav.chraska@upol.cz